

položaja ter zaposlitvene stiske, pri delu tehnične in naravoslovne inteligence pa iz pripetosti na tehnokratski monopol.

Iz Titovih, Kardeljevih, Bakaričevih in Vlahovičevih analiz iz konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let je znano, da bi nas takšno ravnanje v kratkem pripeljalo ne le do obnove velikodržavnega hegemonizma z nepredvidljivimi družbenimi zaostitvami, ampak da bi se celo utegnilo zgoditi, da bi bile za cele generacije izgubljene pridobitve več kot sto let trajajočega boja delavskega razreda in ljudskih množic Jugoslavije ne samo za svojo socialno, ampak tudi nacionalno osvoboditev in emancipacijo.

IVO FABINC

Nacionalno in razredno v luči družbenih integracijskih procesov

1. Nedvomno sta narod in razred zgodovinska pojava kakor tudi odnos med nacionalnim in razrednim.

To nas spominja, da je nastajanje narodov v prejšnjih stoletjih nekje v Evropi nekaj bistveno različnega od oblikovanja narodnostnih skupin po uspešni narodnoosvobodilni vojni v Afriki ali Aziji. Spominja nas tudi, kako je zapletenost odnosov med nacionalnim in razrednim v Latinski Ameriki povzročila konfliktne situacije med tamkajšnjimi revolucionarnimi gibanji in kominterno glede ocene možnosti in oblik političnega delovanja na tem področju.

Pa tudi na našem delu planeta – v tem zgodovinskem rezervatu treh okolnih imperijev – se je zbralo toliko zgodovinskih izkušenj pri nastajanju in oblikovanju nacionalnega in razrednega kakor redko kje na svetu.

2. Družbeni pojavi z zgodovinsko razsežnostjo nastajajo hkrati z dozorevanjem družbene potrebe za njimi, pravi E. Kardelj. V tem procesu se oblikuje družbena vloga oz. funkcija nastajajočega subjekta, organizacije ali skupnosti. To velja tudi za pojav naroda.

Naše znanje o kompleksnosti družbenoekonomskih in političnih prostorov nam danes dopušča, da še enkrat odklonimo poenostavljeno tolmačenje tega pojava ne le v avstromarksistični kulturno etični inačici, temveč tudi v tisti dopolnjeni z ekonomskim substratom. Vse to so potrebni, vendar ne zadostni pogoji razumevanja nacionalnega. Če pa narod razumemo tudi kot sistem *odnosov* in *procesov* znotraj zgodovinsko določenega družbenoekonomskega in političnega prostora, potem si odpiramo možnost, da narod in nacionalno pojmuje

a) kot način in obliko integriranja vseh ali nekaterih bistvenih intere-

sov družbenih subjektov v posebnih zgodovinskih okoliščinah (integracijska funkcija naroda), in

b) kot način in oblike vodenja boja navzven za takšno razdelitev presežnega proizvoda, ki naj v resnici omogoča ekonomsko, socialno in kulturno funkcijo naroda (militantna funkcija naroda).

Na ekonomskem področju – v blagovnem gospodarstvu – integracijska vloga naroda zahteva potrjevanje ali podpiranje možnosti za ekonomsko sodelovanje in povezovanje gospodarskih subjektov, torej tudi delovanje ekonomskega mehanizma, ki je za to potreben (od tržnih institucij naprej). Seveda vse to v zelo različnih oblikah, odvisno med drugim od stopnje splošne razvitosti dežele, od stopnje organizacijske dograjenosti družbe, od stopnje povezave s svetovnim gospodarstvom, od vloge države in ekonomske politike, od političnih odnosov sil.

Gre pravzaprav za potrebo, da se pojav naroda obravnava vzporedno z nastajanjem notranje družbenoekonomske ureditve, hkrati kot eden njenih dejavnikov in kot njen rezultat. Tu so korenine dialektične povezanosti nacionalnega in razrednega nasploh.

V pogledu militantne funkcije naroda pa se postavlja zgodovinsko in faktično vprašanje, katero stopnjo identitete in tudi osamostalitve je neka nacionalno konstituirana družba uspela potrditi v odnosih z zunanjim svetom.

Čim nižja je ta stopnja, čim večja je razlika med zunanjo afirmacijo in notranje doživljano potrebo za izrazom, tembolj lahko pričakujemo odpor slabšega v verigi, ki se bo usmeril v danih razmerah proti tujini, proti konkretnim tujim skupinam, morda celo proti veljavni mednarodni politični in družbenoekonomski ureditvi. Zgodovina narodnoosvobodilnih bojev vseh kontinentov in naša lastna zgodovina nam ponujajo nešteto zelo izdiferenciranih primerov takšnih situacij.

V večnacionalni družbi imamo dopolnilni zaplet. Sam zgodovinski akt konstituiranja večnacionalne družbe sicer predpostavlja relativno visoko stopnjo homogenosti nove skupnosti.

Vendar čim nižja je stopnja potrjene identitete posameznih narodov (ali pa se javlja iz katerihkoli vzrokov občutek nacionalne ogroženosti nasproti domeni delitve presežnega proizvoda), večja je možnost, da se poleg integrativne funkcije naroda krepi njena – po vseh pričakovanjih že potisnjena – militantna funkcija. Pri tem je možno, da je v ospredju resnična ogroženost pri doseganju pripadajočega deleža družbenega proizvoda – ali ogroženost nekih drugih kazalnikov družbenega uspeha ali družbenega statusa – ali pa se za revitalizacijo militantne funkcije krije politična manipulacija družbenih sil, ki želijo iz drugih razlogov napadati neke življenjsko važne točke večnacionalne družbe.

3. Nastajanje in obstoj naroda zahtevata oblikovanje družbenoekonomske in politične ureditve, kar je tudi zahteva družbenih sil za *razredno strukturo*, vendar tokrat z namenom, da pridobijo vodilni vpliv na druž-

beno ureditev in možnost za premikanje demarkacijske linije pri delitvi presežnega proizvoda v svojo korist.

Kaže razlikovati situacijo, v kateri je delavski razred eksploatirana stran, od situacije, v kateri ima delavski razred ustavno vodilno vlogo v vodenju družbe.

V prvem primeru delavski razred – konstituiran kot tak (po sebi) npr. v procesu industrializacije – nastopa organizirano in zavestno (konstituiran zase tudi v obliki delujoče politične organizacije) znotraj veljavnega družbenega in političnega sistema, vendar z akcijami, ki so v bistvu usmerjene proti temu sistemu.

V drugem primeru bi morali predpostaviti, da delavski razred na oblasti nima več potrebe, da vodi boj za razdelitev presežnega proizvoda v neko svojo posebno korist. Pričakovalo bi se, da bo usmerjal razpoložljive vire v razvojne smeri, ki izhajajo iz načel in mehanizmov drugačne družbenoekonomske ureditve. V našem primeru bi to bilo v skladu z načeli socialistične samoupravne ureditve in njej prilagojenih tržnih, ekonomskih in upravljaljskih mehanizmov.

To bi bilo v skladu s spoznanjem, da po stopanju na pot politične emancipacije delavski razred prevzema in mora prevzemati integracijsko funkcijo v družbi; ne zapira se vase, temveč širi svoje politično bistvo na družbo v celoti.

Odnosi in procesi se zelo zapletajo, če delavski razred – delavnici v organizacijah združenega dela pri nas – čeprav ustavno na oblasti, v resnici nimajo v rokah ključnih vzvodov vodenja družbe – in to so vedno tudi finančni vzvodi. To so situacije, ki odpirajo prostor za možnost, da se – še posebej v razdobjih oslabljenih gospodarskih gibanj ali celo gospodarskih kriz – revitalizma – v spremenjenih oblikah – militantna funkcija delavskega razreda, peša pa njegova integrativna funkcija v družbi.

Zdaj ni več vprašanje centralizacije ali decentralizacije, gre za usodo družbenoekonomske in politične ureditve. Družbene sile, proti katerim nastopa delavski razred, so zaščitene v trdnjavah birokratizma. Sam delavski razred pa popušča pritiskom, ki ga vodijo v dezagregiranje na ravni podjetniških enot. Politične organizacije delujejo v napetosti, preti izguba opore v članstvu.

4. Zdaj lahko pogledamo na odnos nacionalno-razredno v novi luči.

V našem zgodovinskem primeru (ne pa v vseh primerih) je bila narodnoosvobodilna vojna usodno povezana s spremembo družbenopolitične ureditve in z uveljavljanjem vodilne politične vloge delavskega razreda in njegove politične organizacije. Uspešnost narodnoosvobodilne vojne za vse narode in narodnosti Jugoslavije je bila pogoj za uveljavljanje militantne, v resnici obrambne funkcije večnacionalne, federativno urejene družbene skupnosti v odnosu na svet. Uresničevanje integrativnih funkcij naših narodov (kot enot in kot skupnosti, v duhu politične formule bratstva in enotnosti narodov in narodnosti) in integrativne funkcije delavskega razreda v povojnih razmerah je pomenilo logično nadaljevanje

revolucionarnih procesov, obenem pa je to bila edino možna pot razvoja naše večnacionalne skupnosti in uresničevanja političnih ciljev nastajajoče socialistične samoupravne družbe.

Zgodovina nas uči, da je nekaj, kar je bilo v danih razmerah skoraj neločljivo povezano, v spremenjenih razmerah morda to ne bo več. Bilo bi zelo neprevidno, če bi pričakovali, da bi morala povezanost nacionalnega in razrednega ostati nedotakljiva, pa tudi če je z ustavo potrjena. Nevarnost grozi iz neuresničevanja nujno potrebnih integrativnih funkcij narodov in delavskega razreda v razloženem smislu; sploh v pomanjkanju kvalitetno novih družbenih integracijskih procesov, ki naj bi tendencijsko vodili do novih oblik in vsebin povezave razrednega in nacionalnega.

Nevarnost grozi iz prej orisane hipotetične situacije revitalizacije militantnih funkcij, grozi iz neuresničevanja ustavne pozicije delavca in delovnih ljudi v družbenoekonomski in politični ureditvi iz vzporedne krepitve skupinskolastninskih in birokratsko-administrativnih elementov v družbi, iz novih oblik in vsebin zaostrovanja odnosov v federaciji. Nevarnost grozi iz možnosti, da se namesto iskanja odgovorov na pereča razvojna vprašanja na liniji krepitve samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, le-ta poskusijo iskati v zaostrovanju nacionalnih odnosov, morda celo v retrogradnih nacionalističnih izpadih.

V tem širokem kontekstu moramo razumeti ekonomsko-politično teoremo, da čim slabše so možnosti, da delavski razred uveljavi svoje ustavne pozicije v družbenoekonomski ureditvi, tem večje so možnosti, da se v večnacionalni družbi aktivirajo fronte nacionalnega odpora.

Najhujše posledice tega nastopajo, kadar se realno obstoječe nevarnosti in zavore razvoja v družbi prikrijejo in nadomestijo s hipotetično, manipulirano predstavo o narodu hegemonu, argument znan in sedemdesetih let. Politični boj je tedaj zapeljan v konceptijsko kataklizmo.

5. Koncept dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije je naravnani v drugo smer. Prav tako vsi relevantni politični dokumenti. Po dolгих letih je razčiščevan kompleks vloge federacije pri nas.

Hitimo z dograjevanjem gospodarskega sistema, intenzivno razpravljamo o političnem sistemu. Želimo dojeti pravi smisel solidarnosti v večnacionalni družbi. In še marsikaj novega se dogaja pri nas in v svetu.

S stališča razpravljane teme je bistveno razumeti, da živimo v razdobju, v katerem je bolj kot kdajkoli treba krepiti vse integracijske potencialne v družbi, tudi tiste, ki niso doslej omenjeni, podpirati jih s celotno težo gospodarskega in političnega sistema. Posebno dragocene in nenadomestljive so vse tiste vodoravne, neposredne povezave med vsemi sloji naših narodov in narodnosti, ki vodijo do spremenjenih pogledov na skupnost interesov in do poglobljenega razumevanja med našimi ljudmi.

Ko na zastavo naših družbenih ciljev postavljamo zahtevo po vključevanju v svet, potem nas najbolj enostavna življenjska logika uči, da je pogoj za to resnična, ne le formalna enotnost, v različnosti našega življenjskega okvirja socialistične samoupravne družbe.